

Grimstads første kirke

Kjøpstaden Grimstad ønsket seg egen kirke

Da Grimstad ble kjøpstad i 1816, var Fjære kirke også kirken for Grimstads befolkning. Der ble det holdt gudstjeneste annenhver søndag. Fjære kirke hørte til Øyestad prestegjeld som var meget stort og omfattet Øyestad, Fjære med Grimstad, Froland og Hisøy. Mange ønsket å få Fjære som eget prestegjeld og i tillegg egen kirke i Grimstad. En av pådriverne i Grimstad var skipper og kjøpmann Niels Peter Nielsen (1798-1860), far til apoteker Lars Nielsen (1824-1865). En slik utvikling ble også aktivt støttet av biskopen i Kristiansand, Jacob von der Lippe (1797-1878). Den endelige beslutningen ble tatt ved kgl.res. 31. oktober 1845 da Fjære ble eget prestegjeld. Fjære kirke ble hovedkirken, og den planlagte kirken i Grimstad skulle bli en annekskirke. Plassering av byens kirke hadde vært avgjort tidligere. Det ble bestemt da bystyret i 1842 aksepterte et tilbud om kjøp av tomt til kirke og kirkegård fra kjøpmann og reder Fredrik Gerhard Voss (1810-1883). Denne tomten var en del av det man den gang kalte Dramsevigheia og som nå heter Kirkeheia. Der ble Grimstad bys første kirke oppført i perioden 1846-49. Kirken hadde 480 sitteplasser. Den første sognepresten i Fjære prestegjeld, og følgelig også i Grimstad kirke, var Axel Christian Pharo (1809-1884). Han var sønn av Christian Rosenberg Pharo (1767-1848) og Sophie Amalie f. Smith (1778-1836).

Maleri av kirken

Det finnes et maleri av Grimstads første kirke laget av malermester og kunstmaler Lauritz Hansen (1824-1895) antagelig i andre halvdel av 1860-tallet. Det er detaljrikt og nesten fotografisk. Hansen må ha satt opp sitt staffeli i heia opp mot Binabben.

Maleri av Grimstad kirke ca. 1865. Lauritz Hansen. Privat eie. Foto: Knut Brautaset.

Det er typisk for slike bilder med utsyn å ha personer i forgrunnen som ser utover. Det er med på å skape dybde i bildet. Til venstre kan man følge landskapet nedover (der hvor nå Voss bakke går) mot Dramsviga og videre utover til havnen med den store sjøboden på Torskeholmen og noe av bebyggelsen innenfor. Ytterst, innfor en sjøbod, ser man «Tønnevolds hus» og bak det taket på Sorenskrivergården. Litt til høyre er et høyt, hvitt hus med sort, valmet tak. Mange i Grimstad husker dette som «Gunda Hansens hus». Det ble revet da området der lyskrysset nå er ble utvidet. Seilskutene på havnen har tydelig klipperbaug. I bakgrunnen ses Odden og Gundersholmen. Videre vestover kan landskapet følges mot horisonten. Til høyre domineres bildet av kirken. Det er en langkirke med utbygginger i de fire hjørnene som innvendig fungerte som trappehus. Stilen er litt ubestemmelig, men kan være en forløper til sveitserstilen som kom til Norge i begynnelsen i 1840-årene. Riksantikvaren regner den i alle fall som en av de første bygningene i sveitserstil på Sørlandet.

Fotografi av Grimstads første kirke. Tilhører Johan Anton Wikander.

Byggmester Struck

Som byggmester for kirken engasjerte kommunen Hans Heinrich Struck fra Christiania. Struck hadde kommet som tømmerseier til Norge fra Oldenburg i Tyskland. Han var født i 1807 eller 1808. Yngvar Ustvedt omtaler byggmester Heinrich Struck i sin Wergeland-biografi (1994) som en del av innvandremiljøet i Kristiania. Han skriver at Henrik Wergeland, blant annet med Struck til stede, ofte var i dette miljøet hvor de «satt sammen om kvelden over et glass eller to, spilte gitar og sang gjerne til langt på natt». Kirkebygget ble tegnet av arkitekt Georg Fredrik Wilhelm Hanstein (1820-1862). Hanstein hadde faktisk vært lærling hos Struck i årene 1836-42. Det sies at Struck reduserte lengden på Grimstad kirke med ti alen i forhold til Hansteins tegninger pga. tomteforholdene. Struck hadde gitt et anbud

på 3850 spesidaler for å oppføre kirken, men det kom overskridelser, og det kom forsinkelser. Det oppstod derved en del uoverensstemmelser mellom Struck og formannskapet i Grimstad i byggeperioden.

Bymodellen

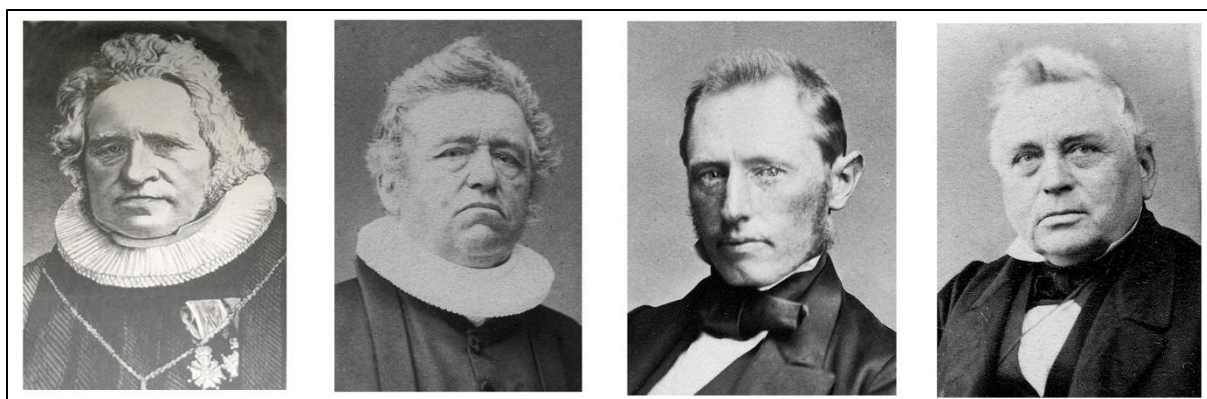
For å kunne orientere seg, er det tatt med et foto av et utsnitt av bymodellen som viser østre del av sentrum inkludert kirken. Modellen er egentlig basert på et kart fra 1847, men kirken er likevel vist som ferdig bygget. Hus nr. 13 er madam Geelmuydens hus, nå «Ibsenhuset». Derfra og til kirken er det ca. 100 meter i luftlinje. Hus nr. 37 er Munchs hotell som senere ble boligen til salmaker Wentzel. Da huset ble revet, ble tomten hetende Wentzels plass. Hus nr. 38 er Niels Peter Nielsens hus (i 1863 kjøpt av Morten Smith Petersen). Hus nr. 46 (nå Storgaten 28) var fra 1796-1817 bygningen til den Dahlske skole, men ble etter det tilholdsted for Almueskolen. Østregate heter nå Henrik Ibsens gate, og Klamrekleven er i dag Kirkebakken som del av Kirkegaten. Navnet Klamrekleven kan muligens tolkes som en bakke (klev) i en trang «berg-kløft» (klaambr). På bildet er Grimstadbekken tegnet inn med blå farge.

Utsnitt av bymodellen av 1847. Grimstad bys museer. Foto:Knut Brautaset

Ibsen og Struck

I den perioden Struck ledet byggearbeidet med kirken, kan han ha bodd som losjerende i «Demants hus», nå Storgaten 36. En annen mulighet var Munchs hotell - hus nr. 37 i Løkkestreetet. Struck har nok markert seg i bybildet, og Henrik Ibsen som var apotekermehjelper hos Lars Nielsen fra 1847, har helt sikkert kjent til denne byggmesteren. Apoteket var i leide lokaler i madam Geelmuydens hus. Ibsen har kunnet følge med på byggingen av dette kirkebygget. Det var kort vei fra madam Geelmuydens hus og opp til byggetomten. Det kan man tydelig se fra bildet av bymodellen. Ibsen ga i 1892 ut skuespillet «Byggmester Solness». I sluttscenen blir en aldrende byggmester Solness oppfordret av den unge Hilde Wangel til å klatre til topps i det nybygde kirketårnet for å feste en krans. Hun gjør det på tross av at hun vet at han har angst før høyder. Solness klatrer opp og mister fotfestet og faller ned og dør. Det er nok ikke Struck Ibsen har hatt i tankene, men kanskje minnet fra Grimstad da han på heia bak apoteket opplevde bygging av kirkehus og tårn.

Fra venstre: Jacob von der Lippe, Axel Christian Pharo, Lars Nielsen og Anders Isachsen.

Innvielse og interiør

Kirken ble innviet første søndag i advent 2. desember 1849 av biskop Jacob von der Lippe. Middagen etter innvielsen skal ha blitt holdt hos biskopens datter og svigersønn, Cathrine («Katinka») og Morten Smith Petersen. Grimstads første kirkeverge var apoteker Lars Nielsen, og den første degn (kirkesanger) var Anders Isachsen (1801-1872). Isachsen var også lærer på Almueskolen.

Vi kan i dag se hvordan kirken var innvendig fordi Engene kirke er den gamle kirken som stod på Kirkeheia i Grimstad. Kirkerommet med skip og kor er vakkert i sin enkelhet med galleri på begge sider. Kirken ble malt innvendig i 1990, og fargene skal være som de opprinnelige var - lyse og vennlige. Prekestol og benker skal være originale. Alterbildet er nytt, men sannsynligvis er rammen rundt original.

De slanke søylene som bærer galleriet, er av støpejern. Det gjenstår å finne ut om disse jernsøylene er laget på Frolands verk eller Næs verk. De kan også være anskaffet fra andre jernverk i Norge eller blitt importert.

Grimstad får ny kirke og den gamle flyttes til Nedenes-Engene

Midt på 1870-tallet startet man planlegging av en ny kirke i Grimstad. Man ønsket seg en kirke med omtrent 1000 sitteplasser. Skipsreder Jørgen Bang (1829-1908) tilbød seg i 1877 å kjøpe den gamle kirken, og skjenke den som et barnehjem til byen. Samtidig tilbød han tomt til ny kirke på Vardåsvollen (der Fuhr hadde sine drivhus og hvor det nå skal komme

leiligheter). Man fant, etter undersøkelser, ut at den tomten ikke egnet seg samtidig som man mente den lå for langt unna byens sentrum.

Interiør fra Engene kirke. Foto: Knut Brautaset.

Ny kirke skulle bygges der den gamle stod. Jørgen Bang kjøpte likevel den gamle kirken for 8000 kroner. Kirken var laftet, den ble tatt ned, og muligens var den første planen å bygge den opp igjen som barnehjem på Skaregrøm. Men kirkebygget solgt han i stedet videre til Nedenes og Birketvedt skolekretser for å bli en kapellkirke. Grimstads første kirke ble som nevnt gjenoppbygd i 1882 som Engene kirke på Nedenes og hører i dag til Øyestad menighet.

På Skaregrøm realiserte Jørgen Bang likevel sitt ønske om å bygge barnehjem. På tomten bygde han i 1882 murgården. I 1939 ble dette hovedbygningen til Sørlandets tekniske fagskole (Tønnevolds legatskole).

Grimstads nåværende kirke ble bygd i 1881 i bindingsverk, og stilen regnes som nygotikk. Opprinnelig var det 1125 sitteplasser i kirken. Arkitekt var Henrik Thrap-Meyer (1833-1910) og byggmester Johan Gottlieb Heinecke (1833-1912). Malerarbeidet ble utført av Lauritz Hansen.

Engene kirke slik den fremstår i dag og den nåværende kirke i Grimstad.